

Leden en hun inspraak binnen politieke partijen

Bram WAUTERS

Assistent aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven

«Party members and party activists are the 'Cinderellas' of British politics : few people (...) have much to say in their favour (...) few think that they have any really important role to play in British politics»¹

I. Inleiding

Twee stellingen hebben lange tijd de studie van politieke partijen beïnvloed : enerzijds de stelling dat partijen unitaire actoren zijn en anderzijds de stelling dat partijen 'in decline'² zijn. Echter om een verklaring te kunnen geven voor recente verschijnselen van verandering en aanpassing in politieke partijen, is het beter daarvan af te stappen en de partijorganisatie op te splitsen in drie onderscheiden elementen : de 'party in public office', zijnde de partijorganisatie in het parlement en in de regering, de 'party on the ground', zijnde de ledenorganisatie en eventueel ook de kiezers en de 'party in central office', zijnde de centrale partijorganisatie.³ Maïr stelt dat het ook beter is om in plaats van een algemene 'decline' van partijen, en van de massapartij in het bijzonder, te spreken van een verandering in partijen waarbij de balans tussen de drie partijaspecten veranderd is : de 'party on the ground' heeft aan impact ingeboet, terwijl de andere twee partijaspecten onder meer door de toegenomen overheidsfinanciering en professionalisering aan belang gewonnen hebben.⁴ Als er al sprake kan zijn van een terugval van partijen, dan slaat dit voornamelijk op de 'party on the ground' onder de vorm van dalend vertrouwen in partijen, verminderde identificatie met hen en dalende ledenaantallen. De terugval in het aantal leden is inderdaad een trend die in heel Europa kan worden teruggevonden⁵, terwijl daarnaast de middelen van de 'party in central

¹ SEYD P. & WHITELEY, P. *Labour's grass roots. The politics of party membership*, Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 1

² Zie bijvoorbeeld : LAWSON K. & MERKL, P. (Eds.), *When parties fail. Emerging alternative organisations*, Princeton university press, Princeton (NJ), 1988, 596 p. en WATTENBERG M. & BURNHAM, W., *The decline of American political parties*, Harvard university press, Cambridge (MA), 1984, 160 p.

³ MAIR, P., «Party Organizations : from civil society to the state», in : KATZ, R.S. & MAIR, P. (eds.), *How Parties organize. Change and adaptation in party organizations in Western democracies*, Sage, London, 1994, pp. 3-4

⁴ MAIR, P., *a.w.*, p. 12

⁵ KATZ, R.S., MAIR, P., e.a., «The membership of political parties in European democracies, 1960-1990», in : *European Journal of Political Research*, vol. 22, pp. 329-345

office' en de 'party in public office' in gans Europa sterk zijn toegenomen. In 1980 hadden de Belgische partijen samen nog 618.540 leden, in 1990 was dit gezakt tot 552.172 en in 1999 waren er zelfs maar 471.420 personen nog lid van een politieke partij.⁶ Ten opzichte van 1980 is het totale ledenaantal van de Belgische politieke partijen gedaald met bijna 24 %. Ook als wordt gekeken naar het vertrouwen dat gewone kiezers in partijen hebben, moeten we concluderen dat dit op een laag pitje staat : in 2000 had de Vlaming op een schaal van 100 een vertrouwen van gemiddeld 15,7.⁷ De politieke partijen bengelen hiermee helemaal achteraan wat betreft vertrouwen in instellingen en scoren nog slechter dan andere instellingen die regelmatig onder vuur liggen, zoals het gerecht, het parlement en de pers.

Hoewel we merken dat ledenaantallen teruglopen, blijven partijen er vaak toch alles aan doen om toch zo veel mogelijk leden te hebben. Dit valt te verklaren door het nut dat leden blijven hebben voor politieke partijen. Scarrow heeft een kosten-batenanalyse gemaakt van de aanwezigheid van leden in politieke partijen.⁸ Zij ziet twee grote nadelen : betrokken leden zijn ideologisch standvastig. Hierdoor wordt een partijleiding minder flexibel en moet de partij soms extreme standpunten innemen die niet door de kiezers worden gewaardeerd. Dit is het probleem van de zogenaamde 'law of curvilinear disparity', die stelt dat kiezers, partijactivisten en partijleiders noodzakelijkerwijs uiteenlopende ideologische opvattingen hebben.⁹ De standpunten van kiezers zijn gematigd, zijn gericht op de status-quo en ze zijn slechts gewonnen voor beperkte maatregelen voor sociale verandering. De standpunten van leiders, die uit zijn op het halen van veel stemmen, gaan dezelfde richting uit. Partijactivisten daarentegen zijn gewonnen voor meer radicale standpunten en strategieën. Zij verliezen nog liever verkiezingen dan ideologisch zware toegevingen te doen. Een tweede nadeel dat Scarrow aanhaalt, is dat aan het aantrekken en onderhouden van leden middelen moeten worden besteed, die misschien beter en efficiënter aan andere dingen zouden besteed kunnen worden. Er zijn, volgens Scarrow, ook vele voordelen, die zwaarder doorwegen dan de nadelen. Een hoog ledenaantal kan gezien worden als een indicator van electoraal succes of op zijn minst als indicator van het hebben van bijval bij een bepaald segment van de bevolking. De achterliggende gedachte is dat het goed gaat met een partij als ze veel leden heeft. Leden zijn daarnaast trouwe kiezers, waardoor een partij al direct een zeker aantal stemmen binnen heeft bij elke verkiezing. Leden zijn in hun dagdagelijkse contacten met andere mensen ook een soort ambassadeur voor de partij, waarbij ze steun kunnen genereren voor de partij.

⁶ BIONDI, P., DEWACHTER, W., FIERS, S. & WAUTERS, B., «Political Belgium 1980-2000: A Concise Statistical Overview», in : *Res Publica*, Vol. XLII, Nr. 1, 2000, p. 163

⁷ ELCHARDUS, M. & SMITS, W., *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*, VUBPress, Brussel, 2002, 141 p.

⁸ SCARROW, S., «The 'paradox of enrollment': Assessing the costs and benefits of party memberships», in : *European Journal of Political Research*, vol. 25, 1994, pp. 41-60

⁹ MAY, J.D., «Opinion structure of political parties : the special law of curvilinear disparity», in : *Political Studies*, vol 21, nr. 2, 1973, pp. 135-151 en KITSCHHELT, H., «The internal politics of parties : the law of curvilinear disparity revisited», in : *Political studies*, vol. 37, nr. 3, 1989, pp. 400-421

Deze communicatie kan ook omgekeerd werken : leden kunnen via hun contacten in de samenleving de partijelite in contact houden met wat leeft onder de mensen. Leden bezorgen de partij via hun ledenbijdrage financiële middelen en vormen tevens een bron van vrijwilligers waarop de partij beroep kan doen bij verkiezingscampagnes bijvoorbeeld. Tot slot vormen de leden ook een groot reservoir aan potentiële kandidaten en mandatarissen, waaruit de partij kan vissen.

Leden hebben dus een zeker nut voor politieke partijen en deze partijen gaan er dan ook alles aan doen om een voldoende groot aantal leden te hebben.

Er wordt in dit artikel onderzocht waarom en op welke wijze partijen meer leden trachten aan te trekken door hen meer inspraak te geven. Daarna wordt gekeken naar het functioneren in de praktijk van deze inspraakmomenten en naar de visie van de leden zelf hierop. Tot slot wordt nog nagegaan welk soort leden voornamelijk participeert aan deze inspraakmomenten.

II. Voorzieningen voor inspraak van leden

In reactie op dalende ledencijfers beloofde de woordvoerder van de sp.a recent nog een wervingsactie waarbij vooral de verhoogde betrokkenheid van de militant als aantrekking moet werken.¹⁰ Dit is een goede illustratie van hoe partijen hopen door leden meer inspraak te geven, terug aantrekkelijker te worden. Ook vroeger reeds, begin jaren '50, zien we dat binnen de CVP het teruglopen van de leden wordt verklaard door het miskennen van een sterk doorgedreven democratische inrichting der partijkaders. Door meer aandacht te geven aan de inspraak van de leden hoopte men toen meer leden aan te trekken.¹¹

Door het uitbreiden van de inspraak voor de gewone leden, trachten de partijen het gevoel van betrokkenheid van die leden bij de partij te vergroten en hen zo meer aan zich te binden. Immers door de secularisering en de ontzuiling hebben de traditionele bindmiddelen veel van hun kracht verloren. Daarbij komt nog dat de klassieke partijen en sociale organisaties de laatste decennia meer en meer concurrentie hebben gekregen van de nieuwe sociale bewegingen, zoals de vrouwenbeweging, de vredesbeweging en de milieubeweging, en nieuwe partijen, zoals de groene partijen, die een lossere structuur hanteren waarbij veel nadruk ligt op inspraak vanuit de basis. Deze nieuwe bewegingen oefenen een grote aantrekkingskracht uit, vooral op jongeren, wat zijn weerslag heeft op de ledenaantallen van klassieke organisaties.¹² De klassieke sociale bewegingen en partijen probeerden hierop in te spelen door zelf ook inspraakmomenten te voorzien. Deschouwer

¹⁰ sp.a-woordvoerder Koen Santermans in : *De Standaard*, 9 juli 2002

¹¹ DEWACHTER, W., «Een sterk project onder spanning door gevestigde machtsposities en nieuwe tendensen», in : DEWACHTER, W., e.a. (red.), *Tussen staat en maatschappij*, Lannoo, Tielt, 1995, p. 124-132

¹² KATZ, R.S., «Party as linkage : a vestigal function», in : *European Journal of Political Research*, vol. 18, nr. 1, 1990, pp. 156-157

stelt hierover : «De groene partijen zijn de meest expliciete democratische uitdaging aan de structuren van de traditionele partijen.»¹³

Daarnaast heeft de opkomst van postmateriële waarden ervoor gezorgd dat inspraak een belangrijk item is geworden. Inglehart¹⁴ neemt een duidelijke verschuiving in cultuur en waardenopvattingen waar in het Westen. Waar de basiswaarden in 1970 nog overwegend materialistisch waren, voornamelijk gericht op veiligheid en het verwerven van voldoende voedsel, zijn deze in 1988 verschoven naar postmaterialistische waarden, gericht op onder andere de kwaliteit van het leven en zelfexpressie. De lange periode zonder grote oorlog en de economische en technologische ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat materiële zorgen makkelijker kunnen worden voldaan dan voorheen. Hierdoor zijn de behoeften zich meer gaan verschuiven naar de immateriële sfeer. Daarbij komt nog dat deze verschuiving in waarden samenvalt met een verbetering van de scholing en met een uitbreiding van de communicatiemiddelen en de massamedia. Naast het feit dat men meer wil participeren, beschikken dus ook meer mensen over de kennis en de vaardigheden om zich in te laten met het beleid van een partij. Deze personen zijn niet langer tevreden met de geringe inspraakmomenten die partijen vroeger gaven aan hun leden.¹⁵

Hierdoor zitten we met een soort paradox : enerzijds lijkt de 'party on the ground' aan macht en invloed in te boeten ten nadele van de 'party in public office' en de 'party in central office' die meer autonoom en professioneel gaan functioneren, anderzijds moeten we vaststellen dat partijen recent aan hun leden meer en meer inspraakmogelijkheden aanbieden, waardoor hun invloed zou kunnen vergroten : «it seems that many parties are attempting to give their members more say rather than less say, and that they are empowering rather than marginalizing them.»¹⁶

Het inspelen op deze vraag naar inspraak vinden we o.a. terug bij Duitse partijen¹⁷, die getracht hebben om de trend van het dalende ledenaantal om te buigen door de inspraak van het gewone lid te verhogen, maar ook in België.

Het geven aan meer inspraak aan de leden komt onder meer tot uiting op volgende vier manieren : door ze de partijvoorzitter te laten verkiezen, door ze spreek- en stemrecht te geven op congressen, door het organiseren van interne partijreferenda en door ze inspraak te geven bij de lijstvorming.¹⁸

¹³ DESCHOUWER, K., *Organiseren of bewegen ? De evolutie van de Belgische partijstructuren sinds 1960*, VUBPress, Brussel, 1993, p. 118

¹⁴ INGLEHART, R., *Culture shift in advanced industrial society*, Princeton University Press, Princeton, 1990, 484 p.

¹⁵ KATZ, R.S., *a.w.*, pp. 144-145

¹⁶ MAIR, P., *a.w.*, p. 15

¹⁷ SCARROW, S., «Parties and the expansion of direct democracy. Who benefits?», in : *Party Politics*, vol. 5, nr. 3, 1999, pp. 348-349

¹⁸ Gegevens hierover telkens afgesloten op 15 november 2002

A. Voorzittersverkiezingen

Waar vroeger een partijvoorzitter werd aangeduid door het partijbureau of het partijcongres, gebeurt dit nu in bijna elke partij door rechtstreekse verkiezingen waaraan alle leden kunnen deelnemen.

Tabel 1 : Aantal voorzittersaanduidingen en aantal voorzittersverkiezingen door de leden in politieke partijen in België (1944-2000)¹⁹

Jaren	Aantal voorzittersaanduidingen	Aantal voorzittersverkiezingen door de leden	Percentage voorzittersverkiezingen door de leden
1944-1949	12	0	0
1950-1959	21	0	0
1960-1969	28	0	0
1970-1979	50	6	12,00
1980-1989	38	7	18,42
1990-1999	47	22	46,81
Totaal	196	35	17,86

In de jaren '70 bleef in België de voorzittersverkiezing door de leden beperkt tot de Franstalige partijen PSC en FDF, eind jaren '80 liet ook de PRL haar voorzitter door de leden verkiezen, in de jaren '90 voerde de verruimde liberale partij VLD als eerste Vlaamse partij rechtstreekse verkiezingen van de partijvoorzitter in en werd daarin spoedig gevolgd door de meeste andere partijen. De toename van het aantal voorzittersaanduidingen door ledenverkiezingen was in de jaren '90 dan ook spectaculair, zowel in absolute aantallen als in percentages. Alle Vlaamse partijen die vertegenwoordigd zijn in het Parlement laten hun voorzitter nu door de leden verkiezen²⁰, met uitzondering van Agalev²¹ en Spirit²², waar een congres waaraan alle leden kunnen deelnemen, beslist over de voorzitter, en het Vlaams Blok, waar de voorzitter wordt voorgedragen door het eensgezind partijbestuur en bevestigd wordt door de partijraad bij consensus.²³ Op het Vlaams Blok na, waar men «liever

¹⁹ Eigen berekeningen op basis van MAES, M., «De formele aanstelling van partijvoorzitters in België, 1944-1990», in : *Res Publica*, vol. 32, nr. 1, 1990, pp. 56-62 en BIONDI, P., DEWACHTER, W., FIERS, S. en WAUTERS, B., «Political Belgium 1980-2000: A Concise Statistical Overview», in : *Res Publica*, vol. 42, nr. 1, 2000, pp. 152-162

²⁰ Bij de N-VA wordt de voorzitter door alle leden gekozen, maar op 4 en 5 mei 2002 werd Geert Bourgeois toch tijdens een congres tot voorzitter gekozen. Volgens het partijblad *Volle Manen* was dit enkel omdat een schriftelijke verkiezing door alle leden toen budgettair niet haalbaar was.

²¹ Statuten van Agalev, art. 8.1. Een voorstel om de term 'politiek secretaris' te vervangen door 'partijvoorzitter' werd verworpen op het congres van 1 december 2001 in Genk.

²² Resoluties nieuwe partijstructuur Spirit, art. 21, zoals goedgekeurd op het stichtingscongres op 9 november 2001.

²³ Statuten van het Vlaams Blok, art. 1.3.1, 2) en 3), p. 10

van boven naar onderen werkt»²⁴, kan dus gesteld worden dat bij de Vlaamse partijen de leden rechtstreeks inspraak kunnen hebben in wie partijvoorzitter wordt.

De VLD is als enige Vlaamse partij nog een stapje verder gegaan. Sinds de verruimingsoperatie van PVV naar VLD, hebben de leden daar de mogelijkheid om ook rechtstreeks het partijbestuur te kiezen. Ook in andere partijen was er in het verleden vraag naar een rechtstreekse verkiezing van het partijbestuur. Zo was er binnen de VU de vraag van Geert Bourgeois²⁵ en binnen de CVP de vraag van de groep Christen-democratische vernieuwing (CDV) rond Johan Van Hecke²⁶ om het partijbestuur rechtstreeks te verkiezen. Vooralsnog blijft de VLD de enige partij in Vlaanderen waar het partijbestuur door de leden wordt verkozen.

B. Stemrecht op congressen

Wat betreft de partijcongressen kunnen we vaststellen dat het spreek- en stemrecht voor leden uitgebreid is. Het Vlaams Blok wordt in deze analyse buiten beschouwing gelaten omdat congressen bij deze partij danig verschillen van de congressen van andere partijen. Op Vlaams Blok-congressen worden over inhoudelijke punten vanuit het partijbestuur of de congrescommissie referaten gehouden, waarover informatieve vragen kunnen gesteld worden. Als er onenigheid is over een bepaald punt, dan wordt daar niet over gestemd, maar dan wordt dit doorverwezen naar een speciaal daartoe op te richten werkgroep.²⁷ Een analyse van het spreek- en stemrecht van leden op congressen is dan ook in dit geval naast de kwestie.

Een analyse van de statutaire bepalingen in de jaren '80 inzake congressen leert ons dat in nagenoeg alle Vlaamse partijen gewerkt werd met een systeem van afgevaardigden. Agalev vormt hierop de enige uitzondering.

²⁴ Verklaring van Vlaams Parlementslid Luk Van Nieuwenhuysen in : *De Morgen*, 05/02/2001; Voor een meer uitgebreide analyse van de statuten van het Vlaams Blok, zie : DESCHOUWER, K., «De zorgeloze consensus. De statuten van het Vlaams Blok en de partijtheorie», in : *Tijdschrift voor sociologie*, vol. 22, nr. 1, 2001, pp. 78-83

²⁵ Geert Bourgeois in : *De Morgen*, 20 februari 2001

²⁶ *Manifest van Christen-democratische vernieuwing*, zie ook : *De Standaard*, 27 februari 2001

²⁷ Statuten van het Vlaams Blok, bijlage II

*Leden en hun inspraak binnen politieke partijen*Tabel 2 : Statutaire bepalingen in de jaren '80 ivm deelname aan congressen²⁸

Partij	Wie kan deelnemen ? (spreek- en stemrecht)	Aangeduid door...
CVP	1 afgevaardigde per 50 leden	afdelingen
SP	1 afgevaardigde per 300 leden	federaties
PVV	1 afgevaardigde per 1250 stemmen bij de parlementsverkiezingen en 1 afgevaardigde per 150 leden	federaties
VU	2 afgevaardigden per afdeling en 1 bijkomende afgevaardigde per 25 leden	afdelingen
Agalev	alle leden	-

Al moet aangehaald worden dat er bij zo'n systeem van afgevaardigden nog grote verschillen konden optreden. Bij de SP was er maar één afgevaardigde per 300 leden, die dan nog door de arrondissementele federaties werd aangesteld, terwijl er bijvoorbeeld bij de CVP al per 50 leden een afgevaardigde door de afdelingen kon worden aangeduid.

Bij de grote partijvernieuwing van PVV naar VLD gooit deze nieuwe partij de congresdeuren open voor haar leden en zelfs voor niet-leden. Voor een vierdaags congres van 12 tot 15 november 1992, waarop de PVV werd opgedoekt en werd vervangen door de VLD, hadden 2720 burgers zich laten inschrijven, waarvan ruim één vierde geen lid was van de PVV.²⁹ Ook andere partijen volgden.

Tabel 3 : Statutaire bepalingen eind 2002 ivm deelname aan congressen

Partij	Wie kan deelnemen ? (spreek- en stemrecht)	Aangeduid door...	Artikel statuten
CD&V	alle leden ³⁰	-	art. 17
sp.a	1 afgevaardigde voor elke afdeling met min. 50 leden en 1 extra per begonnen schijf van 200 leden	afdelingen	art. 17
VLD	alle leden	-	art. 5, §1
N-VA	alle leden	-	art. 3.D.1.5
Spirit	alle leden	-	art. 4
Agalev	alle leden	-	art. 12.2

²⁸ DEWACHTER, W., e.a., «Morfologie van de Belgische politieke partijen 1970-1985», in : *Res Publica*, vol. 30, nr. 4, 1988, pp. 481-698 en DEWACHTER, W., *Sociologie van de politieke partijen*, Leuven, 1996, niet genummerde pagina's

²⁹ VERHULST, A., «Van PVV naar VLD (1979-1996)», in : *De Liberalen van 1846 tot 1996*, Paul Hymanscentrum, Brussel, 1996, pp. 212-213

³⁰ Gewijzigd op het congres van Antwerpen, 20-21 september 2002

In 2002 blijkt enkel sp.a in hun congres niet aan alle leden spreek- en stemrecht toe te kennen, al moet vastgesteld worden dat ook hier de drempels verlaagd zijn. Het volstaat in de andere partijen om lid te zijn om op een congres spreek- en stemrecht te hebben. Niet-leden mogen de congressen meestal wel bijwonen, maar hebben spreek- noch stemrecht.

C. Interne partijreferenda

Onder impuls van de Burgermanifesten³¹ van toenmalig VLD-voorzitter Guy Verhofstadt is het referendum in de jaren '90 in België³² terug onder de aandacht van de politieke wereld gekomen. Op nationaal niveau heeft tot dusver één volksraadpleging plaatsgevonden, nl. over de koningskwestie in 1950, waarbij de uiteindelijke beslissing dan nog in tegenspraak was met de geuite wil van de meerderheid van de bevolking.³³ Op lokaal bestuursvlak komen in België sinds de wet-Tobback uit 1995 regelmatig referenda voor.³⁴

Een aantal partijen zijn het referendum ook gaan gebruiken voor interne toepassingen, om ook weer het individuele lid meer te binden aan de partij. Toenmalig SP-voorzitter Frank Vandenbroucke formuleert het als volgt: «... werd beslist dat we, om meer voeling te hebben met de basis en om een 'moderne politieke ledenbeweging' te worden, onze werkmethode grondig zouden aanpassen. We wilden samen mét onze leden méér aan politiek doen. Dat is ons gelukt. Standpunten die vroeger op Congressen door enkele honderden militanten goedgekeurd werden, zijn nu door meer dan 40.000 mensen thuis gelezen, gewikt en gewogen.»³⁵ Eens te meer vormt dit een illustratie van het feit dat partijen meer inspraak geven om zo de band tussen de partij en de leden terug sterker te maken.

Gilhuis omschrijft het referendum als volgt: «een referendum is een institutie op grond waarvan een besluit dat door een staatsorgaan is genomen of wordt overwogen met betrekking tot een bepaalde zaak, tot voorwerp van een volksstemming wordt gemaakt.»³⁶ Het gaat dus over een besluit of voorstel van een staatsorgaan dat aan de bevolking wordt voorgelegd. Er kunnen verder nog verschillende onderscheiden gemaakt worden tussen soorten referenda. Het belangrijkste onderscheid is dat tussen een raadplegend en beslissend referendum

³¹ Bundeling van de drie burgermanifesten in: VERHOFSTADT, G., *Angst, afgunst en het algemeen belang*, Hadewijch, Antwerpen, 1994, 185 p.

³² Dit is een trend die we ook in andere landen terugvinden, zie: BUTLER, D. & RANNEY, A., *Referendums around the world. The growing use of direct democracy*, MacMillan Press, Basingstoke, 1995, 304 p.

³³ DEWACHTER, W., *De mythe van de parlementaire democratie*, Acco, Leuven, 2001, pp. 74-76

³⁴ Voor een overzicht, zie: DEWACHTER, W., WAUTERS, B. & DEJAEGHERE, Y., *De nauwelijks bereikte burger*, Afdeling Politologie, Leuven, 2002, pp. 49-55 en 83-86

³⁵ VANDENBROUCKE, F., in: SP, *Wat ik nog zeggen zou...*, Brussel, 1993, p. 85

³⁶ GILHUIS, P.C., *Het referendum. Een rechtsvergelijkende studie*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1981, p. 28

In de context van een politieke partij worden er één of meerdere voorstellen voorgelegd aan de leden, die dan deze voorstellen kunnen goed- of afkeuren. Dit vormt een eerste voorwaarde om te spreken van een intern partijreferendum. Er is een verschil met interne opiniepeilingen, zoals bijvoorbeeld de bevraging door de VU gehouden in 1983 of de justitie-enquête die de VLD onder haar leden hield eind 1994. Het verschil ligt hem in het feit dat er bij een referendum duidelijke voorstellen door de partijleiding worden gedaan, die voorgelegd worden aan de leden, eerder dan vrijblijvend te peilen naar de opinie van leden over een aantal onderwerpen. Het VU-ledenreferendum uit 2001 wordt ook niet meegerekend omdat dit eigenlijk meer een verkiezing was over wie de partij mocht voortzetten dan wel een referendum was.

Een tweede voorwaarde is dat alle leden en enkel zij kunnen deelnemen. Het grote VLD-referendum van 1995 wordt hier dus niet meegerekend omdat het ging om een referendum gericht naar alle Vlaamse kiezers, in plaats van enkel naar de eigen partijleden.

Als enige Vlaamse partij heeft Agalev het interne referendum opgenomen in haar statuten.³⁷ Er kan in die partij een referendum dat over politiek-inhoudelijke standpunten gaat en eenduidige vragen bevat, worden gehouden als daartoe wordt verzocht door een congres met tweederde meerderheid of door één vijfde van alle leden of door één derde van alle plaatselijke groepen. Wil de uitslag bindend zijn, dan moet er een tweederde meerderheid zijn op de gestelde vraag.

Gelet op de hoge kostprijs zijn er tot hier toe onder leden van politieke partijen nog maar drie echte referenda gehouden : één door de SP in 1993 en twee door de PSC in respectievelijk 1996 en 2002³⁸. Hierbij dient opgemerkt dat het telkens de partijleiding was die het initiatief nam om een referendum in te richten. Van een institutioneel-democratische besluitvorming waarbij de burger of het partijlid ideaaltypisch vanaf de probleemformulering betrokken is bij het besluitvormingsproces³⁹, kan dan ook geen sprake zijn.

³⁷ Agalev-statuten, art. 16.1 en 16.2

³⁸ Bij deze laatste bevraging zaten ook heel wat opinie vragen. Niettemin wordt dit als intern partijreferendum omschreven omdat ondermeer instemming werd gevraagd met een nieuwe naam en een nieuw concept voor de partij

³⁹ DEWACHTER, W., *De mythe van de parlementaire democratie*, Acco, Leuven, 2001, pp. 73-74

Tabel 4 : Interne partijreferenda in België

Jaar	Partij	Onderwerp	Aantal deelnemers	Totaal aantal leden	Percentage deelnemers tov leden
november 1993	SP	20 partijstandpunten	41 255	89 012	46.35 %
juni 1998	PSC	partijvernieuwing	12 661	26 203	48.32 %
april 2002	PSC / cdH	nieuwe naam en concept	4 920	19 650	25.04 %

D. Inspraak bij de lijstvorming

Ondanks het steeds toenemende percentage uitgebrachte voorkeurstemmen, werd de zogenaamde 'nuttige volgorde' bij parlementsverkiezingen tot hier toe slechts uiterst zelden doorbroken, hoewel door de halvering van de devolutieve kracht van de lijststem en door de vergroting van de kieskringen kan verwacht worden dat dit in de toekomst iets vaker het geval zal zijn.⁴⁰ Bij de verkiezingen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers werden er van 1919 tot en met 1999 maar 30 van de 5019 Kamerleden (0,60 %) buiten de nuttige volgorde verkozen.⁴¹ De kiezer verdeelt bij parlementsverkiezingen dus eigenlijk enkel de mandaten over de partijen, welke personen deze mandaten zullen bekleden wordt in grote mate door de partij bepaald bij de samenstelling van de kandidatenlijst. Er wordt dan ook vaak geredeneerd in termen van verkiesbare plaatsen, strijdplaatsen en niet-verkiesbare plaatsen. De samenstelling van de lijst en de bepaling van de volgorde van de kandidaten op die lijst is dus een belangrijke aangelegenheid. Een ledenpoll waarbij alle leden hun keuze inzake de lijstsamenstelling kunnen maken, biedt aanzienlijke inspraakkansen en kan tevens een bescherming vormen tegen sancties van nationale bestuursorganen tegen dissidente parlementsleden. In de jaren '50 kregen de leden van de politieke partijen nagenoeg overal de gelegenheid om via polls zich uit te spreken over de lijstvorming, nadien daalde het aantal deelnemende leden aan zulke polls tot ontstellend lage aantallen en geraakte deze vorm van inspraak tegelijkertijd in onbruik. Daar waar bij de parlementsverkiezingen van 1958 nog bijna 90 % van de verkozen Kamerleden via een algemene ledenpoll op de kieslijsten werd geplaatst, was dit bij de parlementsverkiezingen van 1978 gedaald tot 10 %.⁴² In de jaren '80 en '90 gaan echter een groot aantal partijen in West- Europa de leden terug meer inspraak geven bij de lijstensamenstelling.⁴³

⁴⁰ SMITS, J. & WAUTERS, B., «Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999», in : *Res Publica*, Vol. XLII, Nr. 2-3, 2000, pp. 265-304

⁴¹ DEWACHTER, W., «Enkele beschouwingen over de geldigheid van de Belgische kiesstelsels», in : *Academiae Analecta*, 1988, nr.1, pp. 104-107; aangevuld met gegevens voor 1991, 1995 en 1999

⁴² DE WINTER, L., «Twintig jaar polls, of de teloorgang van een vorm van interne partijdemocratie», in : *Res Publica*, vol. 22, nr. 4, 1980, pp. 563-585

⁴³ PENNING P., & HAZAN, R.Y., «Democratizing candidate selection», in : *Party Politics*, vol. 7, nr. 3, 2001, pp. 267-268

Voor België beperken we ons tot de lijstvorming voor de verkiezingen voor Senaat en Europees Parlement. Die lijstvorming gebeurt immers op centraal niveau, omwille van de grootte van de kiescolleges. Dit geeft de centrale partijleiding, nog meer dan bij lijstvorming in kleinere kieskringen, middelen in handen om de lijstvorming te controleren. Het is daarom interessant om te kijken in welke mate leden op dit niveau nog betrokken worden bij de lijstensamenstelling. Tegelijkertijd worden verschillen in aanpak tussen arrondissementen of kieskringen geneutraliseerd.

Als we ons voor de parlementsverkiezingen van 1999 dus beperken tot de lijstvorming van Senaat en Europees Parlement, die in twee grote kiescolleges worden gehouden, kunnen we vaststellen dat op papier wel wat inspraak aan de leden wordt gegeven.

Tabel 5 : Statutaire voorzieningen voor de beslissing over de lijstvorming voor de verkiezingen voor Senaat en Europees Parlement

Partij	Wie beslist
VLD	alle leden in voorverkiezingen
CD&V	alle leden in geheime poll
Agalev	congres (alle leden)
Spirit	gesloten ledenvergadering (alle leden)
sp.a	congres
N-VA	partijraad
Vlaams Blok	partijraad

Bij de VLD stellen de leden door middel van een voorverkiezing met stembureaus de lijst samen.⁴⁴ Bij de CD&V wordt over de lijstensamenstelling beslist in een geheime poll, waaraan alle leden die stemrecht hebben⁴⁵, kunnen deelnemen.⁴⁶ Bij Agalev⁴⁷ en sp.a.⁴⁸ wordt door een congres beslist, waarbij bij Agalev ieder lid stemrecht heeft, bij de sp.a., waar met een systeem van afgevaardigden wordt gewerkt, echter niet. Bij de VU⁴⁹ en het Vlaams Blok⁵⁰ beslist de partijraad. De N-

⁴⁴ VLD-statuten, art. 19 § 1

⁴⁵ Een nieuw lid heeft gedurende een periode van acht weken na de betaling van zijn eerste bijdrage geen stemrecht (CD&V-statuten, art. 4.1), alle andere leden hebben wel stemrecht.

⁴⁶ CD&V-statuten, art. 93.1

⁴⁷ Statuten van Agalev, art. 12.3.3

⁴⁸ SP-statuten, art. 16

⁴⁹ VU-statuten, art. 9.12.3

⁵⁰ Statuten van het Vlaams Blok, art. 6.1.1

VA⁵¹ heeft de regel van de VU overgenomen dat de partijraad beslist, bij Spirit⁵² daarentegen beslist een gesloten ledenvergadering waaraan alle leden kunnen deelnemen, over de lijst.

In de meeste partijen kunnen de leden volgens de statuten dus inspraak hebben bij de samenstelling van de lijsten voor de verkiezingen voor de Senaat en het Europees Parlement.

III. Theorie en praktijk

We willen in onze analyse echter verder gaan dan een loutere beschrijving van de statutaire voorzieningen inzake inspraak voor leden in politieke partijen.⁵³ Immers, statuten zijn niet altijd een goede weergave van hoe deze inspraak in de praktijk verloopt. «In few areas of political life is the discrepancy between the formal juridical guarantees of democratic procedure and the actual practice of oligarchic rule so marked as in private and voluntary organisations.»⁵⁴ Het komt er dus op aan naar de praktijk binnen de politieke partijen te gaan kijken. Het kan immers best zijn dat ledeninspraak in de praktijk een versterking van de macht van de partijleiding betekent. Mair stelt terecht: «democratization on paper may actually coexist with powerful elite influence in practice»⁵⁵

Een rode draad in alle ingevoerde voorzieningen voor inspraak is het feit dat partijen inspraak geven aan leden als individuen, eerder dan aan gegroepeerde individuele leden. De idee hierachter lijkt te zijn dat individuele leden meer volgbaar zijn en meer geneigd zullen zijn de partijleiding te volgen.⁵⁶ Zo behoudt de partijleiding een vrije hand, maar wordt ze toch tegelijkertijd gelegitimeerd door de leden in de keuzes die ze maakt. De vraag die hierbij rijst is of er dan wel sprake kan zijn van een echt democratisch besluitvormingsproces. In de klassieke studie van Lipset, Trow en Coleman over democratie in vakorganisaties wordt het bestaan van georganiseerde subgroeperingen binnen een organisatie genoemd als één van de voornaamste redenen waarom de International Typographical Union (ITU) wel democratisch kan functioneren, dit in tegenstelling tot de meeste andere organisaties. In een organisatie of een politieke partij is dit niet anders. Democratie heeft meest kans om te gedijen in organisaties waarin de leden georganiseerde en gestructureerde subgroeperingen vormen, maar tezelfdertijd toch een zekere

⁵¹ Statuten van de N-VA, art. 7.C.4

⁵² Resoluties nieuwe partijstructuur, art. 21, zoals goedgekeurd op het stichtingscongres van Spirit op 9 november 2001, art. 45

⁵³ Zie bijvoorbeeld: JAGERS, J., «Eigen democratie eerst! Een comparatief onderzoek naar het intern democratisch gehalte van de Vlaamse politieke partijen», in: *Res Publica*, vol. XLIV, nr. 1, 2002, pp. 73-96

⁵⁴ LIPSET S.M., TROW M.A. & COLEMAN, J.S., *Union democracy*, Anchor Books, New York, 1956, p. 1

⁵⁵ MAIR, P., *a.w.*, p. 17

⁵⁶ MAIR, P., *a.w.*, p. 16

loyaliteit behouden ten opzichte van de organisatie.⁵⁷ Nu kan worden vastgesteld dat in politieke partijen deze subgroeperingen vaak genegeerd worden en dat de partijleiding rechtstreeks naar de vaak volgzaam leden stapt. Het lijkt erop dat de partijleiding wel de baten (aantrekkelijk zijn voor leden) van inspraak wil, maar niet de lasten (echte inspraak ten nadele van de eigen macht en efficiëntie van de organisatie).

A. Voorzittersverkiezingen

De indruk dat interne verkiezingen eerder belangrijk zijn voor de uitstraling van de partij dan om echt inspraak aan de leden te geven, wordt versterkt als we gaan kijken naar het aantal kandidaten bij voorzittersverkiezingen. Tot op heden zijn er in de Belgische partijen 38 voorzittersverkiezingen georganiseerd waarbij alle leden konden stemmen. Bij 17 daarvan (of zo'n 45 %) was er maar één kandidaat.⁵⁸ De kiezers konden enkel voor of tegen die kandidaat stemmen en hadden dus niet de keuze tussen meerdere kandidaten. Als er bij verkiezingen maar één kandidaat is, dan kan er van een echte keuze en van echte inspraak geen sprake zijn.

Daar waar er toch meerdere kandidaten zijn, is er dan nog veelal weinig sprake van een echte strijd. Eerder dan te gaan kijken naar het aantal kandidaten, waarbij dan vaak een aantal onbeduidende kandidaten zitten, wordt gekeken naar het verschil tussen de eerste en de tweede kandidaat als indicatie voor strijd tussen kandidaten. Het gemiddelde verschil in percentage uitgedrukt tussen de kandidaat met de meeste stemmen en de kandidaat met de tweede meeste stemmen bedraagt 33,36 % voor verkiezingen waarbij er meer dan één kandidaat was.⁵⁹ Slechts in twee gevallen, bedroeg dit verschil minder dan 10 % : in 1996 toen Charles-Ferdinand Nothomb tot voorzitter van de PSC werd verkozen ten nadele van Joëlle Milquet (verschil 0,01 %) en in 2000 toen Bourgeois werd verkozen tot voorzitter van de VU ten nadele van Patrik Vankrunkelsven (verschil : 7,8 %). In al de andere gevallen was het verschil groter dan 10 %, met als uitschieter Karel De Gucht in 2001 die maar liefst 72,3 % meer behaalde dan zijn uitdager Christian De Stoop.

We moeten vaststellen dat in de meerderheid van de gevallen de partijleiding de touwtjes graag zelf in handen houdt. De eigenlijke beslissing valt meestal niet bij de verkiezing door de leden, maar in het selectieproces voorafgaand aan deze verkiezingen, waarvan de beslissing enkel nog bekrachtigd wordt door de leden.⁶⁰

⁵⁷ LIPSET, S.M., TROW M.A. & COLEMAN, J.S., *a.w.*, pp. 14-15

⁵⁸ Eigen berekeningen op basis van FIERS, S., *Partijvoorzitters in België of 'Le parti, c'est moi'?*, Afdeling Politologie, Leuven, 1998, p. 211 aangevuld met nieuwe, recente gegevens

⁵⁹ Van de verkiezing in het FDF in oktober 1995 die in twee ronden verliep, wordt enkel de uitslag van de tweede ronde in rekening gebracht

⁶⁰ Voor een beschrijving en analyse van dit selectieproces, zie : FIERS, S., *a.w.*, pp. 177-204

Men zet het feit dat men democratisch werkt graag in de schijnwerper. Ter illustratie een citaat uit De Burgerkrant, het VLD- ledenblad, vlak voor de eerste bestuursverkiezingen in 1993 :

«Dit weekend zorgen we voor een absolute primeur in de Belgische politiek door interne verkiezingen te houden waaraan elk lid kan deelnemen. (...) In geen enkele andere partij in West-Europa hebben leden zoveel inspraak !»⁶¹

Uit onderzoek uit de leeroefening interviewen blijkt echter dat de burgers wel weten dat politieke partijen interne verkiezingen organiseren, maar dat ze amper een onderscheid maken tussen partijen die dit wel doen en partijen die dit niet doen.

Tabel 6 : In welke organisaties kunnen de leden rechtstreeks hun voorzitter of hun raad verkiezen via algemene ledenverkiezingen ?⁶²

Organisatie	Verkiezing		Geen verkiezing		Weet niet		Geen antwoord	
	Fi	%	Fi	%	Fi	%	Fi	%
Christelijke Mutualiteiten (CM)	152	30.96	205	41.75	134	27.29	0	0
Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD)	386	78.62	20	4.07	85	17.31	0	0
Orde van Geneesheren	210	42.77	133	27.09	148	30.14	0	0
Vlaams Blok	325	66.19	64	13.03	101	20.57	1	0.20

78 % van de respondenten weet dat er binnen de VLD interne verkiezingen worden gehouden. Dat is een stuk hoger dan de Christelijke Mutualiteiten en de Orde van Geneesheren, die ook interne verkiezingen houden. Echter 66 % van de respondenten menen, ten onrechte, dat ook het Vlaams Blok interne verkiezingen houdt. Een groot aantal personen lijkt dus interne verkiezingen te koppelen aan partijen in het algemeen, niet zozeer aan partijen die effectief interne verkiezingen organiseren en ook in de verf zetten dat ze democratisch werken. Hoe kan een partij er dan voordeel uit halen door interne verkiezingen te organiseren als de burgers nauwelijks een onderscheid kunnen maken tussen partijen die dit wel en zij die dit niet doen ?

B. Inspraak bij de lijstvorming

Anders dan in de Angelsaksische landen is er geen wettelijke verplichting om de samenstelling en de volgorde van de kandidatenlijst voor te leggen aan leden of kiezers. Hierdoor hebben partijen in West-Europa een vrijere hand in de bepaling van de modaliteiten van het kandidatenselectieproces en een grotere kans om dit

⁶¹ De Burgerkrant, juni 1993, p. 1

⁶² Leeroefening interviewen KU Leuven, N = 491, 6-29 november 2001

proces zelf te sturen.⁶³ Immers, hoewel in de meeste partijen zoals aangehaald de leden op papier inspraak hebben in de samenstelling van de kandidatenlijst, moet men toch vaststellen dat de partijleiding nog een slag om de arm heeft gehouden om zo toch het proces zelf te kunnen regelen. Meestal wordt er gewerkt met een modellijst, opgesteld door de partijleiding, die dan enkel goedgekeurd moet worden door de leden. Slechts wanneer de modellijst door de meerderheid van de leden wordt verworpen, wordt gekeken naar de score van de kandidaten zelf. Dit werd bij de parlementsverkiezingen van 1999 nog versterkt door het feit dat de modellijsten al aan de pers worden gepresenteerd nog vooraleer de leden zich erover hadden kunnen uitspreken. Journalist Mark Deweerdt merkt in verband met de VLD, maar de analyse is net zozeer van toepassing op andere partijen, dan ook terecht op : «Formeel hebben de VLD-leden het laatste woord over de lijstensamenstelling, maar dat blijkt theorie te zijn. Als de liberale partij de interne democratie ernstig neemt, zou ze wachten met de voorstelling van haar kandidaten tot de leden hun zeg hadden gedaan.»⁶⁴ De modellijst wordt meestal louter bekrachtigd door de leden. Een modellijst kan wel gecontesteerd worden of eens opgesteld kunnen er nog wel wijzigingen in aangebracht worden maar dan zijn het meestal niet de leden die daarin een prominente rol spelen. Zo was het het CVP-partijbestuur dat besliste om Wilfried Martens niet op de eerste plaats voor de Europese verkiezingen te zetten en zo was het ook het partijbestuur van de VLD dat besliste om Leo Goovaerts na een kritisch interview te schrappen van de kandidatenlijst voor de Senaatsverkiezingen. Voor zover bekend was het bij de verkiezingen van 1999 enkel bij de samenstelling van de Europese lijst van Agalev dat de leden enige invloed hadden op de modellijst, zij het uiteindelijk ook beperkt. De modellijst voor het Europees Parlement werd door het ledencongres verworpen, maar een stemming per persoon leverde uiteindelijk nipt een identiek resultaat op. Er was een strijd tussen Patsy Sörensen en Isabelle Vertriest. Door uiteindelijk toch voor Sörensen te kiezen, stemden de Agalev-leden de facto in met de beslissing van de partijtop en zo werd, zij het in tweede instantie, toch de modellijst gevolgd.⁶⁵

Daarnaast heeft de partijleiding in de meeste partijen achteraf via het goedkeurings- of bekrachtigingsrecht van de lijsten nog een tweede controle-instrument in handen.⁶⁶

De partijleiding wenst het proces van de lijstsamenstelling in eigen handen te houden en dat is niet zo verwonderlijk gezien het vaak complexe karakter van deze lijstvorming waarbij verschillende parameters spelen. Er moet bij de samenstelling van de lijst rekening worden gehouden met verschillende evenwichten : zowel ideologisch als geografisch, als naar leeftijd, als naar gender. Zulke com-

⁶³ PENNING, P. & HAZAN, R.Y., *a.w.*, pp. 268-269

⁶⁴ DEWEERDT, M. in : *De Financieel-Economische Tijd*, 12 december 1998

⁶⁵ *De Financieel-Economische Tijd*, 24 november 1998

⁶⁶ BOUCKAERT, B., GEKIERE J. & LAMBRECHT, B., *De lijststem 100 jaar. Een verjaardag. En een begrafenis ?*, Acco, Leuven, 1998, p. 37

plexiteit vereist een gecoördineerde aanpak en een evenwichtige lijst kan zeer moeilijk tot stand komen als men gewoon alle leden laat stemmen over de kandidaten.

Daarbij komt nog dat de partijleiding op zijn hoede is om conflicten rond deze lijstvorming te vermijden. Voorbeelden zoals de strijd tussen Wilfried Martens en Miet Smet voor het lijsttrekkerschap van de Europese lijst van de CVP tonen aan dat een partij die ruziet over de lijstvorming op een weinig fraaie manier in het nieuws kan komen en zo een beeld van interne verdeeldheid schiept.

C. Stem- en spreekrecht op congressen⁶⁷

Hoewel leden meer dan ooit tevoren spreek- en stemrecht hebben op congressen, is hun inspraak waarschijnlijk niet toegenomen, zelfs integendeel. Congressen zijn meer open en zichtbare gebeurtenissen dan in het verleden. Media besteden er aandacht aan en het is dan ook zaak voor de partij om goed voor de dag te komen. Dit resulteert in sterk georkestreerde congressen, waarbij de partijleiding er voor zorgt dat de partij vooral op een positieve en overtuigende manier in het nieuws komt. Grote discussies worden daardoor vaak vermeden.

De getuigenis van Herman De Loor (sp.a) spreekt boekdelen: «Vroeger konden we op congressen hard discussiëren. Nu is het allemaal show, waarbij vooraf bepaald wordt wie op welke manier mag tussenbeide komen.»⁶⁸

Daarbij moet verder nog aangestipt worden dat congressen zelden of nooit over echt belangrijke en concrete zaken beslissen. Een congres bepaalt wel de ideologie en de algemene partijlijn, maar niet de wijze waarop die dagelijks in de praktijk moet worden omgezet.⁶⁹ Het is dan ook relatief makkelijk voor de partijleiding om op papier aan leden op congressen meer inspraak te geven, zolang ze zelf de uitvoering ervan in handen kunnen houden. Soms kan een congres ook enkel maar bekrachtigen wat eerder al elders beslist is. Zie de opmerking van oud-staatssecretaris Jan Peeters over de goedkeuring van het kartel tussen sp.a en Spirit op het sp.a-congres van 23 november 2002: «Kijk, we moeten ons nu 'uitspreken' over Spirit. Dat is natuurlijk niet ernstig, want die beslissing is al weken genomen. Wie nu nog tegen stemt, desavoueert Patrick Janssens, en dat wil niemand, dus stemt niemand tegen.»⁷⁰

⁶⁷ Voor meer informatie over de beperkte inspraak van leden op congressen en de sturing door de partijtop, verwijzen we graag naar de bijdrage van Wilfried Dewachter in dit nummer

⁶⁸ DE LOOR, H., in: *De Standaard*, 7 augustus 2002

⁶⁹ DESCHOUWER, K., *Organiseren of bewegen? De evolutie van de Belgische partijstructuren sinds 1960*, VUBPress, Brussel, 1993, p. 145

⁷⁰ PEETERS, J. in: *De Morgen*, 23 november 2002

D. Interne partijreferenda

Telkens laat men bij de bespreking van de resultaten van een intern partijreferendum niet na om te benadrukken hoe groot het succes van het referendum wel was: «Een dialoog zonder voorgaande» en «Een immens succes» heet het bij de SP, terwijl de PSC in 2002 stelt «C'est une preuve éclatante de l'intérêt porté par les militants à leur parti.» Het in de verf zetten van het democratisch werken van de partij is dus ook hier weer belangrijk.

In het SP-referendum werden naar eigen zeggen drie soorten standpunten voorgelegd: degene die allang bekend waren, degene die door de SP-leiding al enige tijd verdedigd werden, maar nog niet op een congres werden getoetst en nieuwe standpunten. Er werden zo 20 standpunten voorgelegd die allemaal werden goedgekeurd door de leden, waarbij 65 % de laagste score was. De partijleiding vond dit niet verwonderlijk: «Dat deze 20 standpunten met een zeer ruime meerderheid goedgekeurd werden, bewijst dat ze beantwoorden aan het 'gezond verstand' van wie sociaal en democratisch is.»⁷¹

Er wordt echter uit het oog verloren dat de inspraak zo voor een groot stuk wordt beperkt: er is vanuit de partijleiding voor geopteerd om niet-controversiële standpunten aan de leden voor te leggen, waarbij dan nog in de vraagstelling uitvoerig argumenten worden aangehaald die de stelling van de partijleiding mee moeten onderbouwen. Een voorbeeldje van een stelling die voorlag: «Bij de verkiezingen moeten alle mensen gaan stemmen. De stemplicht garandeert dat de stem van zoveel mogelijk mensen gehoord wordt. Zonder verplichting blijven vooral die mensen thuis, die sociale problemen hebben. Dat bewijst de ervaring in de Verenigde Staten.»⁷² Door op deze manier eenzijdig gekleurde argumenten in de vraag op te nemen, wordt de kiezer al direct in een bepaalde richting gestuurd, temeer daar onderzoek uitwijst dat de kiezer bij het bepalen van de keuze vaak gebruik maakt van de makkelijkst bereikbare informatie.⁷³ Dat de informatie die in de vraag verwerkt zit hierbij een voorname rol speelt, is vanzelfsprekend.

Bij het PSC-referendum van 1998 werden 10 stellingen voorgelegd die peilden naar de wil tot verandering van de partij bij de leden. De stellingen gingen o.m. over een ethische code voor mandatarissen, over decumul en over plaatsen voor jongeren op de kieslijsten. Alle stellingen, behalve één, behaalden een grote meerderheid aan ja-stemmen, schommelend tussen 75 % en 97 %. De krant *Le Soir* sprak van stalinistische scores.⁷⁴ Slechts één stelling («de partijvoorzitter kan tussenkomen om niet-leden een plaats te geven op de kieslijsten») werd afgekeurd, met maar 46.9 % ja-stemmen.

⁷¹ VANDENBROUCKE, F., in: *SP, Wat ik nog zeggen zou...*, Brussel, 1993, p. 85

⁷² *SP, Wat ik nog zeggen zou...*, Brussel, 1993, p. 66

⁷³ BILLIET, J., «De vraagstelling in volksraadplegingen en referenda», in: *Res Publica*, vol. XLII, nr. 4, 2000, pp. 552-554

⁷⁴ *Le Soir*, 20 juni 1998

Het is belangrijk hierbij de positie van de PSC in die periode voor ogen te houden. De partij was intern sterk verdeeld geraakt na de nipte verkiezingsoverwinning van Nothomb tegen Milquet bij de voorzittersverkiezingen en was daaropvolgend in de peilingen sterk achteruitgegaan. Om de vernieuwing van de partij krachtiger te kunnen doorvoeren, vroeg de nieuwe voorzitter, Maystadt, aan de leden om zich uit te spreken over zijn aanstelling, maar ook over de vernieuwing van de partij. Het 'Contrat de relance' dat deze vernieuwing moest belichamen en waarvan Maystadt zijn aanstelling tot voorzitter afhankelijk had gemaakt, werd door 96,2 % van de leden ondersteund.

Bij het referendum van 2002 stond de naamsverandering van PSC naar cdH centraal. Er werd zowel een interne als een externe enquête georganiseerd. De interne enquête was eigenlijk een combinatie van een opiniepeiling, waarbij o.m. gepeild werd naar de tevredenheid ivm het oppositiewerk van de PSC, en een referendum, waarbij instemming met het concept 'democratisch humanisme' en met een naamsverandering werd bevestigd.

Opmerkelijk is dat er bij de leden geen absolute meerderheid was om van naam te veranderen. Slechts 47.0 % van de leden vond dit nodig tegenover 41.9 % die dit niet nodig vond. Onder mandatarissen was er wel een meerderheid van 60 % die vond dat er een verandering van naam moet komen. Met het concept democratisch humanisme kan dan weer wel 71 % van de leden instemmen.

Ondanks het feit dat er maar een relatieve meerderheid van de leden gewonnen leek voor een naamsverandering, zette de partijleiding toch zijn plannen door en verandert de PSC op een congres op 18 mei 2002 zijn naam in cdH. Als protest tegen de naamsverandering, en vooral dan tegen het wegvallen van de c van chrétien, werd door een aantal gewezen PSC'ers, waaronder voormalig Brussels minister Dominique Harmel, een nieuwe partij opgericht onder de naam CDF (Chrétiens Démocrates Francophones).

Ook in deze bevraging worden eenzijdige argumenten in de vraagstelling opgenomen : «Pensez-vous que, pour avoir une chance de se renforcer plus, de s'étendre dans la population notamment vis-à-vis de la jeune génération et d'avoir la capacité de défendre concrètement ses valeurs, le PSC devrait trouver un nouveau sigle qui continue néanmoins à l'identifier clairement à son projet spécifique ?» De argumenten voor een naamsverandering worden nog eens netjes opgesomd, terwijl de nadelen niet vermeld worden. Er is in de vraagstelling ook geen sprake van het laten wegvallen van de c van 'chrétien' in de partijnaam, nochtans een punt dat wel voor discussie kon zorgen.

Bij de drie tot hier toe georganiseerde referenda is de instemming met wat door de partijleiding is voorgelegd telkenmale zeer groot. Het referendum lijkt dan ook eerder een zoeken naar bevestiging van de partijleiding dan een proces van inspraak waarbij de leden het programma en de standpunten zelf kunnen bepalen.

We kunnen besluiten door te stellen dat op papier de leden wel een aantal inspraakmogelijkheden hebben, maar dat in de praktijk blijkt dat leden geen of weinig inspraak kunnen hebben. Het is niet zo verwonderlijk dat de partijleiding de touwtjes stevig in eigen handen wil houden. Ook hier doet het probleem van de curvilinear disparity zich voelen. «Research on leader-activist relations depicts leaders as vote seekers en activists as policy seekers, more committed to ideological or purposive goals.» Er kunnen problemen rijzen voor de leiders wanneer de wensen van de partij-activisten grondig verschillen van deze van het electoraat.⁷⁵

IV. De visie van de militant op de inspraakmogelijkheden binnen partijen

In de vorige paragrafen is een weinig fraai beeld geschetst van het verloop in de praktijk van de inspraakmogelijkheden die partijen aan hun leden bieden. Blijft de vraag hoe de leden dit zelf zien : zien zij de beperkingen van hun inspraak in of blijven ze, tegen beter weten in, geloven dat ze wel degelijk een zware impact kunnen hebben binnen de partij ? We doen hiervoor een beroep op onderzoek bij militanten van Vlaamse politieke partijen.⁷⁶

Een militant wordt hierbij als volgt bepaald : «het lid dat gegrepen door het ideaal en/of de doelstellingen van de organisatie de anderen hiervan tracht te overtuigen door zijn actieve inzet in en vanuit een organisatie, waarin hij geen leidende functie vervult en waaraan hij niet beroepsmatig en/of bezoldigd verbonden is. M.a.w. een militant werkt op vrijwillige basis, dus onbezoldigd.»⁷⁷ Een militant is dus noch een gewoon lid, noch een kaderlid dat een betaalde functie in de partij uitoefent. Aan de militanten werden vragen voorgelegd over de activiteiten binnen de partij en over de perceptie van hun inspraak binnen de partij.

Er werden aan de militanten tien partijorganen voorgelegd met de vraag de drie organen met de minste inspraak in het samenstellen van het nationale partijprogramma aan te duiden. De beoordeling van de inspraak werd hier dus beperkt tot het partijprogramma om de vraagstelling concreter te maken.

⁷⁵ MULÉ, R., *Political parties, games and redistribution*, Cambridge university press, Cambridge, 2001, p. 47

⁷⁶ In het kader van het seminarie Politieke Sociologie aan de KU Leuven werden tussen 16 januari en 24 februari 1999 in totaal 296 militanten ondervraagd via een gestandaardiseerde vragenlijst. Louter op basis van ledenlijsten was het onmogelijk om militanten te selecteren, daarom werd door iedere student aan de plaatselijke partijvoorzitters gevraagd om een beperkte lijst van militanten in zijn of haar afdeling door te geven, waaruit dan respondenten konden geselecteerd worden voor het afnemen van de vragenlijst.

⁷⁷ DEWACHTER, W., *Sociologie van politieke partijen*, Afdeling Politologie, Leuven, 1999, pp. 150-151

Tabel 7 : Orgaan met de minste inspraak (top 5)⁷⁸ (militantenonderzoek)

Orgaan	Fi	%
Leden	152	51.35
Lokaal bestuur	48	16.22
Arrondissementeel bestuur	19	6.42
Studie- en werkgroepen	16	5.41
Congres	12	4.05
Weet niet	21	7.09
Geen antwoord	5	1.69

Ondanks het feit dat er dus op papier heel wat inspraak wordt gegeven aan leden, schatten de militanten van alle partijen de rol die leden kunnen spelen in een partij als minst belangrijk.

We gaan nu verder de hierboven besproken vormen van inspraak verder evalueren aan de hand van de opvattingen van de militanten.

Eerst en vooral werd aan de militanten gevraagd om de inspraak die ze kunnen hebben bij de lijstvorming te rangschikken van 0 (helemaal geen inspraak) tot 10 (volledige inspraak)

Tabel 8 : Evaluatie van inspraak bij lijstensamenstelling Senaat (schaal 0-10) (militantenonderzoek)

Partij	N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
CVP	50	1.40	1.85
VLD	49	4.02	3.61
SP	43	2.19	2.78
VI B1	45	2.47	3.17
VU	45	2.89	3.03
Agalev	41	7.12	3.06

⁷⁸ Andere in deze tabel niet-vermelde organen uit de bevraging : partijvoorzitter, partijbureau, partijraad, parlementsleden en regeringsleden

*Leden en hun inspraak binnen politieke partijen***Tabel 9 : Evaluatie van inspraak bij lijstensamenstelling EUROPA (schaal 0-10) (militantenonderzoek)**

Partij	N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
CVP	50	1.28	1.65
VLD	49	3.78	3.55
SP	43	1.91	2.51
VL BL	45	1.93	2.67
VU	45	2.09	2.64
Agalev	41	7.02	3.06

De resultaten laten aan duidelijkheid niets te wensen over. Met uitzondering van Agalev haalt geen enkele partij meer dan de helft van de punten op de schaal. Het nipte aanduiden van Patsy Sörensen ten nadele van Isabelle Vertriest eind november 1998 lag in de periode van de bevraging nog vrij vers in het geheugen. Voor de rest springt enkel de VLD er nog uit. Het sterk zichtbare proces van voorverkiezingen zal hier wel niet vreemd aan zijn, al toont de nog steeds relatief lage score aan dat de inspraak ondanks het systeem van voorverkiezingen eerder beperkt is. De lage scores van de andere partijen geven aan dat van echte inspraak bij de lijstvorming in de praktijk weinig sprake is. Hoewel op papier verregaande inspraak wordt gegeven aan de leden bij het proces van de lijstvorming, blijkt dit volgens de praktijk en volgens de ervaring van de militanten slechts minimaal te zijn.

Militanten gaan over het algemeen wel naar congressen : iets meer dan 70 % van hen heeft dit ooit al gedaan. Er is weinig verschil tussen de partijen, niettegenstaande het feit dat de SP en de CVP toen nog met een systeem van afgevaardigden werkten. Militanten zijn actiever dan gewone leden en daardoor ook vaker aangeduid als vertegenwoordiger van de afdeling op congressen dan gewone leden, vandaar het ontbreken van grote verschillen tussen partijen waarbij alle leden aan het congres kunnen deelnemen en partijen waarbij wordt gewerkt met een systeem van vertegenwoordigers.

Tabel 10 : Ooit al eens naar een congres geweest ? (militantenonderzoek)

Fi Kolompct	CVP	VLD	SP	VL BL	VU	Agalev	Totaal
neen	15 28.9	18 35.3	17 35.4	13 26.5	11 23.0	13 27.1	87 29.4
ja	37 71.2	33 64.7	31 64.6	36 73.5	37 77.0	35 72.9	209 70.6

Een kwart van de militanten gaat altijd naar een congres, vooral het Vlaams Blok heeft veel militanten die altijd naar een congres gaan. Het relatief hoge percentage regelmatig congresgangers is niet zo verwonderlijk als men weet dat een congres wordt omschreven als de hoogmis van de partij waar iedereen graag bij is. Het congres is daarnaast ook een sociale gebeurtenis waar men vrienden kan ontmoeten.

Tabel 11 : Hoe dikwijls naar een gewoon congres gaan ? (militantenonderzoek)

Fi Kolompct	CVP	VLD	SP	VL BL	VU	Agalev	Totaal
Nooit	3 5.8	0 0.0	3 6.3	1 2.0	1 2.1	2 4.2	10 3.4
< 1 op 3	8 15.4	9 17.7	6 12.5	3 6.1	8 16.7	6 12.5	40 13.5
1 op 3	5 9.6	11 21.6	8 16.7	5 10.2	5 10.4	6 12.5	40 13.5
1 op 2	9 17.3	4 7.8	5 10.4	8 16.3	8 16.7	6 12.5	40 13.5
Altijd	12 23.1	8 15.7	9 18.8	19 38.8	15 31.3	15 31.3	78 26.4
niet van toepassing	15 28.9	18 35.3	17 35.4	13 26.5	11 23.0	13 27.1	87 29.4
geen antwoord	0 0.00	1 2.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	1 0.3

Van de personen die ooit al naar een congres zijn geweest, verklaart bijna 85 % dat ze het gevoel hebben hun mening kwijt te kunnen op zo'n congres. Dit is opvallend hoog, rekening houdend met het feit dat congressen meer en meer gestroomlijnd worden om naar buitenuit een goed beeld van de partij te verspreiden. Let wel : het gaat hier enkel over militanten die al daadwerkelijk ooit naar een congres zijn gegaan.

Het zou kunnen dat militanten niet naar congressen gaan omdat men weet dat men daar weinig of geen inspraak kan hebben.

*Leden en hun inspraak binnen politieke partijen**Tabel 12 : Al dan niet mening kwijt kunnen op congres (enkel degenen die ooit naar congres zijn geweest) (militantenonderzoek)*

FI Kolompct	CVP	VLD	SP	VL BL	VU	Agalev	Totaal
neen	8 21.1	4 12.5	3 9.7	8 22.2	8 21.6	1 2.9	32 15.3
ja	30 79.0	28 87.5	28 90.3	28 77.8	29 78.4	34 97.1	177 84.7

Het gaat ook enkel over of men zijn mening kwijt kan, niet over of er naar geluisterd wordt of gevolg aan gegeven wordt op het congres zelf of hoe na het congres met die mening wordt rekening gehouden.

Voor het partijreferendum beperken we ons tot de SP, omdat dit de enige Vlaamse partij is die tot nog toe een intern referendum heeft georganiseerd. Eerste vaststelling die we kunnen doen, is dat dit referendum niet echt leeft bij de partijleden. Op de vraag of er ooit al een referendum in de partij is gehouden, antwoordt slechts 56 % van de ondervraagde militanten positief.

Tabel 13 : Ooit al een referendum gehouden binnen de SP ? (militantenonderzoek)

	Fi	%
Neen	19	39.6
Ja	27	56.3
Weet niet	2	4.2

Er werd dan verder gevraagd of er al dan niet rekening wordt gehouden met de uitslagen van het referendum. Uiteraard werden hier enkel de partijleden die wisten dat er een referendum was geweest in de analyse opgenomen, wat als gevolg heeft dat de aantallen wel erg klein worden om zeer doordachte uitspraken te doen.

Tabel 14 : Wordt er rekening gehouden met de uitkomst van het referendum ? (militantenonderzoek)

	Fi	%
Neen	0	0.0
Ja	19	70.4
Weet niet	8	29.6

Op basis van deze beperkte gegevens kan voorlopig gesteld worden dat het klopt dat er met de uitslag wordt rekening gehouden. Gezien de grote inbreng van de partijleiding bij de keuze en de verwoording van de stellingen, kan men niet anders dan concluderen dat dit eigenlijk enkel een legitimatie is voor de partijleiding om verder te gaan op het ingeslagen pad.

Wat betreft de voorzittersverkiezingen zal hier een andere case gebruikt worden, nl. de VLD-bestuursverkiezingen van 21 april 2001. De leden konden toen op nationaal vlak een nieuwe voorzitter, partijbestuur, statutaire commissie en beroepskamer kiezen. Daarnaast waren er die dag ook nog interne verkiezingen op arrondissementeel en gemeentelijk vlak.

Bij die voorzitters- en partijbestuursverkiezingen werd toen een willekeurige steekproef van VLD-leden bevraagd via een post-enquête. Er werd gebruik gemaakt van de Total Design Method (TDM) van Dilman.⁷⁹

Er werd eerst en vooral gepeild naar de opinie van het partijlid over het feit dat de VLD interne verkiezingen organiseert om de voorzitter en het partijbestuur te verkiezen.

Tabel 15 : Vindt u het een goede zaak, geen goede zaak of noch het één noch het ander dat in de VLD de leden rechtstreeks hun partijvoorzitter en hun partijbestuur kunnen kiezen ? (VLD-onderzoek)

Antwoord	Fi	%
Een goede zaak	280	84.85
Noch het één noch het ander	14	4.24
Geen goede zaak	11	3.33
Geen mening	24	7.27
Geen antwoord	1	0.30

Een overgrote meerderheid van de leden vindt het een goede zaak dat de VLD interne verkiezingen organiseert. Dit is een duidelijke bevestiging van wat één van de stokpaardjes was van de nieuw opgerichte VLD. Het goed vinden van het organiseren van interne verkiezingen is één zaak, het inschatten van de inspraak daarbij is nog een andere.

⁷⁹ DILMAN, D.A., *Mail and telephone surveys : the total design method*, Wiley, New York, 1978, 325 p., zie ook ondermeer : BILLIET, J., *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek : ontwerp en dataverzameling*, Acco, Leuven, 1993, pp. 227-229. Een eerste brief met vragenlijst werd verstuurd op 20 april 2001, een eerste herinneringsbrief werd verstuurd op 3 mei 2001, een tweede herinneringsbrief en een nieuwe vragenlijst werden verstuurd op 22 mei 2001. Dit leverde 330 bruikbare vragenlijsten op, wat een respons is van 42 %.

Tabel 16 : In hoeverre heeft u het gevoel dat u via interne verkiezingen inspraak kan hebben in het beleid en het bestuur van de VLD ? (VLD-onderzoek)

Antwoord	Fi	%	Cumulatief %
Heel weinig inspraak	44	13.33	13.33
Weinig inspraak	66	20.00	33.33
Gemiddelde inspraak	128	38.79	72.12
Veel inspraak	53	16.06	88.18
Heel veel inspraak	10	3.03	91.21
Weet niet	24	7.27	
Geen antwoord	5	1.52	

Ondanks het feit dat een overgrote meerderheid van de VLD-leden het houden van interne verkiezingen een goede zaak vinden, verklaart toch minder dan 20 % van de leden via deze verkiezingen veel of heel veel inspraak te hebben in het beleid en bestuur van de VLD. Eén op drie verklaart zelfs weinig of heel weinig inspraak te hebben. Men vindt het wel goed dat er verkiezingen zijn, maar men is er zich anderzijds wel van bewust dat de inspraak die men erdoor krijgt beperkt is.

V. Participatie aan voorzittersverkiezingen

De militanten en leden hebben een vrij genuanceerd beeld van de mogelijkheden tot inspraak en vooral van de beperkingen van die inspraak. We kunnen ons afvragen wat daarvan de gevolgen zijn. Er wordt vaak geklaagd over de geringe deelnamepercentages bij voorzittersverkiezingen. De verklaring hiervoor wordt dan vaak gezocht bij de apathie onder partijleden. Een andere verklaring zou echter kunnen zijn dat partijleden zich maar al te goed bewust zijn van de beperkte inspraak die ze hebben en daarom niet deelnemen.

Eerst wordt gekeken of er een verband kan zijn tussen het zich bewust zijn van de beperktheid van de inspraak en de deelname eraan.

Duits onderzoek wijst uit dat door de verruiming van de inspraak weinig of geen nieuwe leden worden aangetrokken, maar dat degenen die al lid zijn door deze hervormingen actiever worden op voorwaarde dat er een echte keuze wordt aangeboden.⁸⁰

⁸⁰ SCARROW, S., «Parties and the expansion of direct democracy. Who benefits?», in : *Party politics*, vol. 5, nr. 3, 1999, pp. 353-356

Men kan zich afvragen of er geen verband is tussen het inzicht weinig of geen invloed te kunnen uitoefenen via inspraakprocedures en de geringe opkomst voor zulke activiteiten.

Seyd en Whiteley komen in hun onderzoek bij leden van de Labour-partij alvast tot een bevestiging van deze hypothese: «Perceptions of individual influence taken in conjunction with the value the individual attaches to the policy outputs resulting from collective action, have a significant impact on activism.»⁸¹

Ook Nederlands onderzoek wijst in die richting: «De verwachting dat deelname aan de besluitvorming samenhangt met de mate waarin partijleden invloed uit kunnen oefenen, wordt door de gegevens ondersteund.»⁸²

Tabel 17 : Verband tussen opinie over in welke mate men inspraak kan hebben bij bestuursverkiezingen en al dan niet deelname bij de VLD-bestuursverkiezingen in 2001 (VLD-onderzoek)

Frequency Row Pct Col Pct	In welke mate inspraak door bestuursverkiezingen ?					
	deelgenomen ?	heel weinig	weinig	gemiddeld	veel	heel veel
ja	15 9.04 34.09	31 18.67 46.97	72 43.37 56.25	39 23.49 73.58	9 5.42 90.00	166 55.15
neen	29 21.48 65.91	35 25.93 53.03	56 41.48 43.75	14 10.37 26.42	1 0.74 10.00	135 44.85
Totaal	44 14.62	66 21.93	128 42.52	53 17.61	10 3.32	301 100.0

Frequency Missing = 29, $\chi^2 = 21.9293$, aantal vrijheidsgraden = 4, $p = 0.0002$

Er kan vastgesteld worden dat er een duidelijk verband is tussen de opinie over de graad van inspraak die men kan hebben via bestuursverkiezingen en de al dan niet deelname. Leden die menen dat men via deze verkiezingen weinig of geen inspraak heeft in het bestuur en het beleid van de VLD, zullen minder geneigd zijn om deel te nemen aan deze verkiezingen.

Als we kijken naar welke redenen de leden spontaan vermelden voor hun niet-deelname, dan is de beperkte inspraak toch niet het antwoord dat het hoogst scoort.

⁸¹ SEYD P. & WHITELEY, P., *Labour's grass roots. The politics of party membership*, Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 117

⁸² HILLEBRAND, R. & ZIELONKA-GOEI, M.L., «In het belang van de partij. Lidmaatschap en participatie», in: DNPP, *Jaarboek 1989*, DNPP, Groningen, 1990, p. 113

Tabel 18 : Spontaan opgenoemde eerste reden om niet deel te nemen aan de VLD-bestuursverkiezingen in 2001 (enkel degenen die niet deelnamen) (VLD-onderzoek)

Reden	Fi	%
praktische bezwaren	92	57,86
apathie, geen interesse	25	15,72
beperkte inspraak	17	10,69
onvoldoende kennis	4	1,64
andere	2	1.26

Praktische bezwaren zijn de voornaamste zelf opgenoemde reden om niet deel te nemen aan de bestuursverkiezingen. Antwoorden uit deze categorie omvatten ondermeer 'geen tijd', 'moest werken die dag', 'was niet thuis die dag', enz. In een aantal gevallen gaat deze reden zonder twijfel op, zeker als men weet dat men zich voor deze verkiezingen op een zaterdagvoormiddag – vaak het drukste moment van de week voor veel zelfstandigen – naar een stembureau moest begeven. Daarnaast moet men ook oog hebben voor het feit dat tijdsgebrek één van de best sociaal aanvaarde uitvluchten zijn in de huidige maatschappij. In de categorie apathie en geen interesse vallen ondermeer 'geen interesse in' en 'ik vind dit niet belangrijk'. Het percentage leden dat de beperkte inspraak aanhaalt als eerste reden om niet deel te nemen bedraagt ongeveer 10 %, al bij al zeer beperkt. Antwoorden uit deze categorie zijn ondermeer: 'kans op inspraak is beperkt', 'mijn stem heeft geen invloed' en 'uitslag was op voorhand bekend'. Hieruit blijkt dat de beperkte inspraak niet de voornaamste reden is om niet deel te nemen.

We zijn er tot hier toe steeds vanuit gegaan dat leden ook effectief inspraak wensen en er bijgevolg als het wordt aangeboden ook gebruik van gaan maken. Dit is niet helemaal correct. Leden treden omwille van verschillende motieven toe tot een partij en niet ieder lid heeft behoefte aan inspraak. De reden waarom men lid wordt, kan invloed uitoefenen op hoe men aankijkt tegen inspraakprocedures en of men al dan niet gaat deelnemen. Partijen die met inspraakprocedures nieuwe leden trachten te lokken, maken er geen geheim van dat ze zo actieve leden willen lokken en aan zich binden.

Eén van de redenen waarom ledenaantallen in België in vergelijking met andere Europese landen minder of minder snel daalden, ligt in het feit dat partijen lange tijd aan hun leden allerlei voordelen konden geven via het dienstbetoon en via hun relaties in allerlei nevenorganisaties.⁸³ Het zijn niet zozeer leden die omwille van

⁸³ DESCHOUWER, K., «The decline of consociationalism and the reluctant modernization of Belgian mass parties», in : KATZ, R.S. & MAIR, P. (eds.), *How parties organize. Change and adaptation in party organizations in Western democracies*, Sage, London, 1994, pp. 102-103

deze redenen zijn toetreden die vragende partij zijn voor meer inspraak. Hun motief van hun lidmaatschap ligt op een ander vlak, nl. op vlak van de materiële voordelen.

Het is daarom aangewezen om te gaan kijken naar de motieven waarom mensen lid worden van een politieke partij. Er kunnen drie groepen motieven onderscheiden worden.⁸⁴

Tabel 19 : Percentage VLD-leden dat verklaart dat het motief sterk meespeelde en sterk of enigszins meespeelde in de beslissing om toe te treden tot de partij (VLD-onderzoek)

		% sterk	% sterk + enigsz
Ideologische motieven	Omdat ik akkoord ga met de opvattingen en standpunten van de VLD	40.91	76.97
	Om een aantal zaken voor de gemeenschap te realiseren	24.85	56.97
	Uit idealisme : omdat ik me zo kan inzetten voor mijn idealen	23.03	48.48
Sociaal-psychologische motieven	Omwille van de goede, vriendschappelijke sfeer in de groep	16.67	43.64
	Omdat vrienden me vroegen om lid te worden	17.27	35.15
	Uit traditie of gewoonte	18.18	34.85
	Omwille van de aangename en interessante activiteiten die ze organiseren	4.55	21.22
Opportunistische motieven	Omwille van de hulp en raad die ze geven bij problemen	13.64	44.25
	Omdat goede contacten met politici mooi meegenomen zijn om een aantal zaken te bekomen	6.97	29.09
	Om zo later een job of mandaat te kunnen bekleden	3.94	13.94

Van mensen die uitsluitend lid worden omwille van sociaal-psychologische of opportunistische motieven, wordt verwacht dat zij geen boodschap aan inspraakmogelijkheden hebben, laat staan aan het al dan niet goed functioneren ervan.

⁸⁴ KOOLE, R. & VOERMAN, G., «Het lidmaatschap van politieke partijen na 1945», in : DNPP, *Jaarboek 1985*, DNPP, Groningen, 1986, pp. 119-122

Leden en hun inspraak binnen politieke partijen

Tabel 20 : Kruistabel al dan niet deelnemen en meespelen van reden 'omdat ik akkoord ga met de opvattingen en standpunten van de partij' om lid van de partij te worden (rijpercentages) (VLD-onderzoek)

omdat ik akkoord ga met de opvattingen en standpunten	al dan niet deelgenomen	
	ja	neen
andere	77 (46.39)	89 (53.61)
speelde sterk mee	84 (62.22)	51 (37.78)

Frequency Missing = 29, $\chi^2 = 7.5056$, aantal vrijheidsgraden = 1, $p = 0.0062$

Tabel 21 : Kruistabel al dan niet deelnemen en meespelen van reden 'om een aantal zaken voor de gemeenschap te realiseren' om lid van de partij te worden (rijpercentages) (VLD-onderzoek)

om een aantal zaken voor de gemeenschap te realiseren	al dan niet deelgenomen	
	ja	neen
andere	103 (47.91)	112 (52.09)
speelde sterk mee	55 (67.07)	27 (32.93)

Frequency Missing = 33, $\chi^2 = 8.7581$, aantal vrijheidsgraden = 1, $p = 0.0031$

Tabel 22 : Kruistabel al dan niet deelnemen en meespelen van reden 'uit idealisme' om lid van de partij te worden (rijpercentages) (VLD-onderzoek)

uit idealisme	al dan niet deelgenomen	
	ja	neen
andere	101 (45.29)	122 (54.71)
speelde sterk mee	56 (73.68)	20 (26.32)

Frequency Missing = 31, $\chi^2 = 18.3238$, aantal vrijheidsgraden = 1, $p < 0.0001$

Tabel 23 : Kruistabel al dan niet deelnemen en meespelen van reden 'omdat vrienden me vroegen' om lid van de partij te worden (rijpercentages) (VLD-onderzoek)

omdat vrienden me vroegen	al dan niet deelgenomen	
	ja	neen
andere	138 (55.87)	109 (44.13)
speelde sterk mee	23 (40.35)	34 (59.65)

Frequency Missing = 26, $\chi^2 = 4.4776$, aantal vrijheidsgraden = 1, $p = 0.0343$

Tabel 24 : Kruistabel al dan niet deelnemen en meespelen van reden 'om zo een job of mandaat te kunnen bekleden' om lid van de partij te worden (rijpercentages) (VLD-onderzoek)

om zo job of mandaat te kunnen bekleden	al dan niet deelgenomen	
	ja	neen
andere	155 (54.39)	130 (45.61)
speelde sterk mee	2 (15.38)	11 (84.62)

Frequency Missing = 32, $\chi^2 = 7.5866$, aantal vrijheidsgraden = 1, $p = 0.0059$

Andere kruistabellen leveren geen significante verbanden op.

Deze tabellen wijzen uit dat leden die toetreden omwille van ideologische en inhoudelijke motieven, meer geneigd zullen zijn om deel te nemen aan interne verkiezingen. Leden die toetreden omdat vrienden het vroegen of om zo een job of mandaat te kunnen bekleden, bereiken het doel van hun lidmaatschap niet door deel te nemen aan die inspraakmomenten.

VI. Slotbeschouwingen

Er is de laatste decennia een terugval geweest van partijen en meer in het bijzonder vooral van de ledencomponent van die partijen. Omdat partijen het toch nog nuttig vinden om voldoende leden te hebben, gaan ze trachten om terug meer leden aan te trekken. Eén van de middelen daartoe is het geven van meer inspraak aan leden. Het was de bedoeling van dit artikel om te analyseren hoe dit geven van meer inspraak tot uiting komt in de statuten, hoe dit in de praktijk verloopt en hoe leden zelf hierop reageren.

Eerst werden de veranderde statutaire voorzieningen terzake geanalyseerd. Volgens de statuten hebben leden nu op verschillende wijzen aanzienlijk meer inspraak dan voorheen. Dit blijkt ondermeer uit het feit dat partijen de partijvoorzitter door de leden laten verkiezen, leden stem- en spreekrecht geven op partijcongressen, interne referenda organiseren en hen inspraak geven bij de lijstensamenstelling voor de verkiezingen.

Echter in die praktijk moeten we vaststellen dat het voornamelijk gaat om meer inspraak op papier en dat eigenlijk de partijleiding nog veel in eigen handen houdt en het proces van inspraak stuurt. Partijen willen aantrekkelijk zijn voor de leden door hen inspraak te geven, maar anderzijds beperken ze in grote mate deze inspraak. Leden kunnen vaak enkel maar zaken goedkeuren die elders al beslist zijn.

Gegeven deze beperking van de inspraak in de praktijk, werd onderzocht hoe leden zelf aankijken tegen deze inspraak. Er kan geconcludeerd worden, op basis

van verschillende onderzoeksresultaten, dat militanten en leden over het algemeen een vrij goed inzicht hebben in de beperktheid van de inspraak. Men vindt het enerzijds wel belangrijk om inspraak te hebben, maar anderzijds is men zich bewust van de beperktheid daarvan.

Tot slot werd de vraag gesteld welke invloed het zich bewust zijn van deze beperking van de inspraak heeft op het participeren aan die inspraakmomenten. We kunnen vaststellen dat leden die menen dat men via voorzittersverkiezingen weinig inspraak kan hebben, minder geneigd zijn om deel te nemen aan deze verkiezingen. Daarnaast stellen we ook vast dat niet alle leden inspraak wensen. Zij die toetreden tot een partij omwille van ideologische en inhoudelijke motieven hebben het meest boodschap aan inspraak en gaan dan ook vaker participeren. Mensen die iets willen doen voor de gemeenschap of zich willen inzetten voor hun idealen, willen ook wel de moeite doen om deel te nemen aan ledenverkiezingen.

Als conclusie kan dus gesteld worden dat volgens de statuten van de partijen leden heel wat inspraak hebben, maar dat deze inspraak in de praktijk sterk gestuurd wordt door de partijleiding. De leden zijn zich veelal bewust van deze beperking en dit kan een negatieve weerslag hebben op het participeren aan deze inspraakmomenten.

Summary : Party members and their influence within political parties

In response to a decline of 'the party on the ground', political parties in Western Europe have increased the opportunities for their members to have a say on the party's policy. In this article, four ways of increased involvement of the rank-and-file in Belgian political parties are analysed : party leadership elections, co-decision as concerns the composition of electoral lists, intra-party referenda and the widening of the suffrage on party congresses. As concerns the statutory regulations, the involvement of party members has increased significantly. In practice, however, influence of party members remains limited and the party elite continues to keep most power in their hands. Most party members are aware of the limits of their influence. Moreover, not all members are interested in having a greater say in party affairs. Those that adhere to a party because of ideological or programmatic reasons, participate most.